

**РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ У ПОЛТАВСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

**ПОЛТАВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ
КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ,
УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ**

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

**Методичні матеріали для державних службовців та
посадових осіб органів місцевого самоврядування**

**Полтава
2017**

Децентралізація влади в Україні та підвищення правової спроможності територіальних громад. – Лахижа М.І., Черчатий О.І., Клименко І.В. – Полтава, 2017. – 38 с.

Укладачі:

М.І. Лахижа, доктор наук з державного управління, професор, перший заступник директора Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області

О.І. Черчатий, кандидат наук з державного управління, директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області

І.В. Клименко, магістр державної служби, начальник відділу організаційної роботи, юридичного забезпечення діяльності та персоналу Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Полтавського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій (протокол № 2 від 15 березня 2017 року)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Децентралізація влади як процес оптимізації публічного управління.	6
Лист Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.09.2016 року № 7/13-10903 обласним державним адміністраціям, об'єднаним територіальним громадам, регіональним офісам реформ з децентралізації та розвитку.....	12
Методичні рекомендації щодо практичного застосування положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в частині організації та юридичного оформлення співробітництва.....	18
Алгоритм дій сільського, селищного, міського голови – ініціатора добровільного об'єднання територіальних громад.....	26
Посилення правової спроможності територіальних громад.....	29
Нормативно-правове забезпечення децентралізації	34
Література.....	35
Корисні посилання.....	37

ВСТУП

Проблема оптимізації публічного управління, зокрема, його вдосконалення на регіональному та місцевому рівнях сьогодні залишається актуальною. Для ефективного розв'язання питань місцевого значення потрібна модель державотворення, яка б забезпечувала необхідну єдність державної влади з одночасною самостійністю територіальних громад. Все це переконливо свідчить про необхідність реформування публічної адміністрації в Україні відповідно до сучасних, європейських стандартів публічного управління. Найбільш вдалою концепцією для України є концепція децентралізації влади.

Основними перевагами децентралізації державної влади є: прозорість і спрощення процесу прийняття рішень, покращання якості розгляду звернень громадян до органів влади, сприяння розвитку місцевих економік та стратегічному плануванню, більш цілеспрямоване використання видатків бюджету на місцеві першочергові потреби та ін. До недоліків можна віднести наступне: диспропорції і нерівномірність у соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, гальмування реалізації державних програм на фоні надання більшого значення місцевим політичним пріоритетам, неузгодженість делегованих повноважень і обов'язків з ресурсами для виконання державних функцій тощо.

Переваги децентралізації в період становлення та розвитку демократичного суспільства засвідчує досвід посткомуністичних країн. Так, адміністративна децентралізація в Польщі сприяла самостійному розвитку місцевого самоврядування, покращанню якості життя її громадян і, насамкінець, після вступу країни до ЄС дала можливість новоствореним адміністративним одиницям виступати рівноправними партнерами в міжнародному співробітництві. Вивчення зарубіжного досвіду впровадження реформ децентралізації влади може сприяти уникненню деяких упереджених і неправильних підходів, характерних для сучасної української практики управління «з центру», тому передовий досвід децентралізації має для України на етапі зміцнення державності передусім змістове значення.

Забезпечення процесу децентралізації публічної влади має бути розпочате з прийняття Закону «Про адміністративно-територіальний устрій України», який покликаний врегулювати об'єднання громад, визначення території і меж адміністративно-територіальних одиниць, порядку вирішення питань адміністративно-територіального устрою. У загальному вигляді на нинішньому етапі необхідно встановити раціональні відносини між МДА та органам місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування має зберегти свої права з одночасним здійсненням частини функцій виконавчої влади. Межі взаємодії між цими органами та способи вирішення між ними конфліктів має встановлювати законодавство.

Потрібно виробити нову управлінську ідеологію, спрямовану на оновлення адміністративної культури, формування готовності управлінського персоналу до прийняття рішень в умовах зростаючої свободи дій та підвищення особистої відповідальності з орієнтацією на служіння громадянам. Слід

ідентифікувати, стандартизувати та оприлюднити певні види державних послуг з метою їх поліпшення і спрощення порядку надання (дерегуляція), делегування повноважень іншим управлінським рівням та секторам (децентралізація і деконцентрація), а також удосконалення управлінських процедур та запровадження достатніх апеляційних інституцій і механізмів, зокрема стосовно оскарження дій державних службовців. Отже, децентралізація публічного управління має здійснюватися в межах цілісного пакету політичних, економічних, соціальних реформ, спрямованих на перетворення України в сучасну європейську країну. Тому проведення реформи передбачає плідну співпрацю Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України з урахуванням інтересів місцевого самоврядування.

Процес децентралізації публічного управління передбачає посилення спроможності територіальних громад у всіх сферах їх діяльності, що знайшло відображення у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Під «правовою спроможністю територіальних громад» ми розуміємо правову здатність усвідомлювати та захищати інтереси громадян, що є їх мешканцями, включаючи правову допомогу. До правової спроможності територіальних громад варто також включати й правову спроможність їх громадян. Водночас, доцільно мати на увазі й розвиток «правової можливості» територіальних громад, що означає, на нашу думку, наявність умов, сприятливих для зростання їх правового потенціалу та задоволення інтересів громадян.

Формування спроможних територіальних громад передбачає консолідацію зусиль органів місцевого самоврядування, центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, інституцій громадянського суспільства, використання зарубіжного досвіду та допомоги.

У даних методичних рекомендаціях укладачами згруповано матеріали, які мають допомогти читачам зорієнтуватися у складному процесі об'єднання територіальних громад.

У списку літератури підібрано основні нормативно-правові акти, методичні поради та посібники, доступ до яких забезпечений через мережу Інтернет.

Для підготовки теоретичної частини використано праці українських вчених, передусім таких, як В. Баштанник, Н. Гончарук, В. Дрешпак, С. Сербогін, Л. Прокопенко, а також напрацювання авторів.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ВЛАДИ ЯК ПРОЦЕС УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Розподіл повноважень між державним, регіональним та місцевим рівнями влади є важливим фактором здатності держави покращувати надання послуг населенню, а також допомагати у формуванні належного середовища для регіонального економічного розвитку. Подібного ефекту можна досягти як шляхом децентралізації (політичний та адміністративний підхід), так і шляхом деконцентрації (переважно) адміністративний підхід, або завдяки їх поєднанню. Однак у будь-якому випадку, в існуючому середовищі, яке було сформоване з точки зору централізованого переходу до державного управління в усіх сферах, що стосуються життя громадян, це, безперечно, є нелегким завданням. Воно ще більше ускладнюється тим фактом, що передача повноважень повинна супроводжуватися відповідною передачею фінансових ресурсів, необхідних для здійснення повноважень, які делегуються та передаються на нижчі рівні державного управління.

Згідно із системою деконцентрації, повноваження місцевого рівня передаються органам державного управління, які виконують їх у межах окремих територіальних одиниць. Контроль здійснюється шляхом запровадження фінансових і дисциплінарних заходів. У поєднанні з парламентським управлінням, деконцентрація зазвичай має важливий централізуючий вплив, адже саме прем'єр, у разі, необхідності, приймає рішення щодо політики управління та децентралізації. Натомість децентралізація передбачає передачу повноважень уряду чи його органів представникам місцевих територіальних колективів, причому останні не мають прямої відповідальності ні перед урядом, ні перед його органами. На відміну від федеральної системи, у моделі децентралізації унітарної держави існують місцеві органи влади, які утворюються центральною владою. Це означає, що вони наділені лише тими повноваженнями, які делеговані їм урядом.

Зарубіжний досвід підтверджує, що навіть в успішних в політичному, економічному, соціальному плані країнах (Франція, Велика Британія, Італія, Польща) у процесі здійснення децентралізації влади вони мали великі проблеми. В умовах глибокої політичної, економічної та соціальної кризи цей чинник слід завчасно враховувати, щоб упередити можливі негативні наслідки децентралізації. У цьому плані слід забезпечити послідовність у здійсненні цього процесу, зокрема, органи влади зобов'язані забезпечити спроможність участі народу в управлінні суспільно-політичними та суспільно-економічними процесами в державі: держава має посприяти зміцненню інститутів місцевого самоврядування, ефективності їх діяльності з метою забезпечення здійснення ними самоврядних функцій на рівні району та регіону, забезпечити ефективність системи служби в органах місцевого самоврядування, підвищення рівня оплати службовців місцевого самоврядування, їх освітнього та компетентного рівня, здійснення ефективної політики, спрямованої на подолання диспропорцій в економічній та інших сферах розвитку територій,

збільшення обсягу бюджетного фінансування та вдосконалення механізму трансфертів фінансових ресурсів держави на рівень територіальних громад, ліквідації диспропорцій у розвитку економічної та правової основ у здійсненні децентралізації та ін.

Децентралізація – процес перерозподілу або диспергування функцій, повноважень, людей або речей від центрального управління. Децентралізація влади включає як політичну так і адміністративну сторони. Децентралізація може бути територіальною – переміщення влади від центрального міста на інші території, і може бути функціональною – шляхом передання повноважень на прийняття рішень з головного органу будь-якої галузі уряду до чиновників нижчих рівнів. Цей процес було названо «новим державним управлінням», який був описаний як децентралізація, предметне управління, конкуренція урядової і місцевої координації. Зростання державних витрат, низькі економічні показники і зростання впливу ідей вільного ринку переконали уряди децентралізувати свою діяльність, щоб укласти договори з приватними фірмами, що працюють на ринку і повністю приватизувати виконання деяких послуг.

В Україні вперше децентралізація згадується в Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 року, у якій зазначалося, що «не порушуючи єдиної своєї влади, УНР надає своїм землям, волостям і громадам права широкого самоврядування, дотримуючись принципу децентралізації».

У той час як децентралізація, особливо в урядовій сфері, широко вивчається і практикується, немає загального визначення або розуміння децентралізації. Сенс децентралізації може до певної міри змінюватися залежно від аспекту, в якому вона розглядається. Ступінь децентралізації залежить від ступеня її функціональності (здатності). Концепція децентралізації по-різному застосована до групової динаміки і управління (менеджменту) наукою в приватних підприємствах та організаціях, політичних науках, юриспруденції (законодавстві) і державному управлінні, економіці (економічних науках) і технології. Відповідно до Європейської Хартії місцевого самоврядування (1985 рік), зміст місцевого самоврядування полягає у гарантованому державою праві та реальній здатності самих територіальних спільнот громадян (територіальних колективів) та сформованих ними органів самостійно та під свою відповідальність вирішувати окрему частину публічних справ, діючи в межах конституції та законів відповідної держави. Органи місцевого самоврядування визнано однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму.

Водночас, метою політичної децентралізації є надати громадянам або їх обраним представникам більше впливу у розробці та реалізації законів і політиці. Залежно від країни, для цього може знадобитися конституційні або законодавчі реформи, розвиток нових політичних партій, створення місцевих політичних одиниць, і заохочення пропагандистських груп. Одним з аргументів на користь здійснення реформ щодо децентралізації є підвищення ефективності діяльності як центральних, так і місцевих органів влади, а також створення сприятливих умов для економічного розвитку. Політична децентралізація

означає регіональне представництво у національному парламенті, вибори регіональних урядів, розподіл політичної влади, конституційні права регіонального рівня та взаємозв'язок між регіональним та національним рівнем. Регіональне представництво у національному парламенті відображає наявність однієї або двох палат законодавчого органу, та адекватність представленості регіону у національному законодавчому органі. Індикатор політичного взаємозв'язку відображає роль регіонального рівня у діяльності національного рівня. Загалом, чим більше політичних функцій має регіональний рівень влади, тим автономнішим він є у реалізації політичної влади. Більше того, фінансова і функціональна, так само як і адміністративна децентралізація мають позитивний взаємозв'язок: чим більше регіон має фінансових засобів, тим більше функцій він може виконувати і може дозволити собі утримувати більший управлінський апарат.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»:

1. Ініціаторами добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст можуть бути:

- 1) сільський, селищний, міський голова;
- 2) не менш як третина депутатів від загального складу сільської, селищної, міської ради;
- 3) члени територіальної громади в порядку місцевої ініціативи;
- 4) органи самоорганізації населення відповідної території (за умови представлення ними інтересів не менш як третини членів відповідної територіальної громади).

2. Пропозиція щодо ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад повинна, зокрема, містити:

- 1) перелік територіальних громад, що об'єднуються, із зазначенням відповідних населених пунктів;
- 2) визначення адміністративного центру об'єднаної територіальної громади та її найменування.

3. Сільський, селищний, міський голова забезпечує вивчення пропозиції щодо ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад та її

громадське обговорення, яке проводиться протягом 30 днів з дня надходження такої пропозиції. Після завершення громадського обговорення пропозиція подається до відповідної ради на наступну сесію для прийняття рішення про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представника (представників) до спільної робочої групи.

4. Порядок проведення громадського обговорення з питань, передбачених цим Законом, визначається сільською, селищною, міською радою.

Адміністративна децентралізація

На сьогодні, існують чотири основних форми адміністративної децентралізації:

1) Деконцентрація – найслабша форма децентралізації, за якою, передаються повноваження з управління, використання коштів та реалізації соціальної політики від центральних органів до органів в уже існуючих районах або, при необхідності, до новостворених, але з умовою, що прямий контроль за виконанням даних повноважень ведеться з центру.

2) Делегування не передбачає відповідальність напівавтономних місцевих урядів за управління, використання коштів та реалізацію соціальної політики. Ці уряди не повністю контролюються центральним урядом, але в кінцевому рахунку підзвітні йому. Даний вид включає створення державно-приватних підприємств або корпорацій – спеціальних проектів з надання різних послуг в регіонах. За цією системою місцевий уряд отримує широкі повноваження.

3) Деволюція – передання всіх повноважень у сфері управління, використання коштів та реалізації соціальної політики на субнаціональному рівні до регіонального або місцевого уряду, чи уряду штату.

4) Відчуження (або приватизація) – означає перехід всіх підприємств, установ та організацій у приватну власність, при чому має місце повне зняття з держави відповідальності за управління, використання фінансів та реалізацію соціальної політики. Можуть бути продані також засоби виробництва, допускається звільнення або переведення працівників з приватних компаній або некомерційних організацій. Багато з цих функцій спочатку виконувалися приватними особами, компаніями або організаціями, а потім перейшли до уряду або безпосередньо, або шляхом регулювання діяльності господарюючих суб'єктів.

Система адміністративно-територіального устрою дісталася Україні у спадок від колишнього СРСР і характеризується високим ступенем централізації влади по вертикалі, а представницькі органи на місцях так і не стали провідниками ефективної політики в інтересах людини і забезпечення захисту нагальних потреб територіальних громад. Низька ефективність діяльності органів місцевого самоврядування, значною мірою, обумовлена недостатнім рівнем бюджетного фінансування та відсутністю механізму трансферу фінансових ресурсів на рівень територіальних громад.

В Україні у межах певних адміністративно-територіальних одиниць співіснують дві форми організації місцевої влади: органи місцевого

самоврядування і місцеві державні адміністрації. Центральні органи влади представляють інтереси держави, а органи місцевого самоврядування інтереси лише територіальних громад, або їх об'єднань і діяльність їх обмежена територією громади. Поляризація інтересів центра і регіонів є основою зародження муніципальної влади, яка виникає в процесі децентралізації публічної державної влади. Масштаби та ефективність органів місцевого самоврядування, а відповідно і добробут територіальних громад та держави в цілому прямо залежить від характеру правовідносин між різними рівнями влади. В Україні конституційна модель організації державної виконавчої влади є недосконалою, оскільки місцеві державні адміністрації існують не тільки для здійснення контрольно-наглядових функцій щодо органів місцевого самоврядування, а й володіють повноваженнями щодо управління відповідними територіями. Тому досі триває пошук оптимального варіанту взаємодії органів самоврядування з органами державної виконавчої влади.

З позицій теорії держави і права доведено, що унітарні держави за ступенем своєї демократизації значно поступаються федеративним, оскільки останні є більш децентралізованими. Разом з тим сам по собі факт наявності федеративного устрою не гарантує демократичності та реальної децентралізації, що підтверджує досвід Російської Федерації – однієї з найавторитарних держав сучасності. У той же час багато демократичних держав досягають значного ступеню децентралізації, лишаючись унітарними за устроєм (наприклад, Іспанія). Надмірна централізація влади, неефективна організація влади на регіональному рівні, недієздатність місцевого самоврядування і досі залишаються проблемою українського суспільства.

Фінансова децентралізація.

Фінансова децентралізація відображає фінансові повноваження органів регіонального рівня і є однією з фундаментальних умов незалежності та життєздатності органів місцевої влади: децентралізація процесів ухвалення рішень збільшує можливості участі місцевої влади в розвитку підконтрольної їй території; фіскальна децентралізація сприяє ефективному забезпеченню суспільними послугами шляхом ретельнішого узгодження видатків органів влади з найнеобхіднішими місцевими потребами. Обов'язковою умовою існування дієвого інституту самоврядування є формування більшої частини доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів, які самостійно встановлюються органами самоврядування. Реалізація законодавчо закріпленого права кожного адміністративно-територіального утворення на економічну самостійність неможлива без наявності в кожного органу влади власного бюджету і права його складання, затвердження і виконання без втручання ззовні.

Бюджетна децентралізація – перенесення надходження доходів та/або здійснення витрат грошових коштів на більш низький рівень уряду при збереженні фінансової відповідальності. Зазвичай, цей процес називається бюджетний федералізм, але це поняття може стосуватись унітарних,

федеративних так і конфедеративних урядів. Бюджетний федералізм також характеризується «вертикальним дисбалансом», де центральний уряд виділяє або занадто багато або занадто мало коштів для фінансування нижчих урядів. Це також може бути способом збільшення контролю центрального уряду за більш низькими рівнями, якщо вони не пов'язані між собою іншими видами відповідальності за повноваження.

Бюджетна децентралізація може бути досягнута шляхом врегулювання системи справляння зборів, встановлення місцевих податків на власність та податків з договорів купівлі-продажу, шляхом отримання міжбюджетних трансфертів з центрального уряду, грантів чи місцевих позик. Передача коштів може бути як з подальшим обов'язком звітувати про їх витрачення так і без нього.

Щоб приєднатися до Європейського Союзу Україна повинна провести велику кількість різноманітних реформ, включаючи і фінансову децентралізацію, оскільки без фінансового забезпечення неможливо досягти значних і вагомих результатів в інших сферах реформування. Стосовно визначення поняття «місцеві бюджети» в економічній літературі немає єдиної точки зору. У перші роки організації бюджетної системи місцеві бюджети розглядалися як сукупність завдань, доручених місцевим органам, і сукупність коштів, котрими вони володіють для їх задоволення. Наявність місцевих бюджетів закріплює економічну самостійність місцевих органів самоврядування, що передбачено Конституцією та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Економічна децентралізація може бути здійснена шляхом приватизації комерційних підприємств які належать державі. Також це робиться шляхом повного дерегулювання і скасування обмежень на бізнес підприємств, що конкурують з державними службами, наприклад, у сфері надання поштових послуг, освіти та інше. Навіть коли приватні компанії та корпорації працюють для отримання таких послуг на контрактній основі, інші мають на меті їх перетворення у некомерційні організації чи об'єднання. Отже, децентралізація - це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Так, аби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно.

П'ять кроків, необхідних для реформи децентралізації влади:

1. Визначити територіальну основу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади.
2. Розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування різних рівнів.
3. Розмежувати повноваження між органами місцевого самоврядування та виконавчої влади.
4. Визначити, скільки ресурсів треба на кожному рівні.
5. Зробити органи місцевого самоврядування підзвітними перед виборцями і державою.

МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, БУДІВНИЦТВА ТА
ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

ЛИСТ

від 01.09.2016 року № 7/13-10903

Обласним державним адміністраціям
Об'єднаним територіальним
громадам
Регіональним офісам реформ з
децентралізації та розвитку
(за окремими списками)

Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України проаналізовано звернення об'єднаних територіальних громад, окремих сільських, селищних, міських рад стосовно наслідків добровільного об'єднання територіальних громад, підстав для визнання їх спроможними, ризиків для тих громад, які об'єдналися не у відповідності до Методики формування спроможних територіальних громад і перспективного плану формування територій громад області, а також випадків відмови окремих обласних державних адміністрацій у наданні висновку щодо відповідності проекту рішення про добровільне об'єднання територіальних громад Конституції та законам України і коригуванні перспективного плану формування територій громад області. У зв'язку з цим надаються наступні роз'яснення.

Відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, регулюються Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (далі – Закон).

Методика формування спроможних територіальних громад, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 року № 214 (далі – Методика), визначає механізм та умови формування спроможних територіальних громад, а також порядок розроблення і схвалення перспективного плану формування територій громад Автономної Республіки Крим, області (далі – перспективний план).

Одним із головних принципів об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст є принцип добровільності.

Об'єднана територіальна громада вважається утвореною відповідно до Закону з дня набрання чинності рішеннями всіх рад, що прийняли рішення про добровільне об'єднання територіальних громад, або з моменту набрання чинності рішенням про підтримку добровільного об'єднання територіальних громад на місцевому референдумі та за умови наявності попередньо наданого

обласною державною адміністрацією висновку щодо відповідності проекту такого рішення Конституції та законами України (статті 7 та 8 Закону).

Базовими принципами добровільного об'єднання територіальних громад є також економічна ефективність та відповідальність (стаття 2 Закону).

Щодо спроможних територіальних громад

Методикою визначено, що спроможна територіальна громада - це територіальні громади сіл (селищ, міст), які в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Формування спроможних територіальних громад здійснюється у наступній послідовності шляхом: розроблення Радою міністрів АР Крим, облдержадміністрацією проекту перспективного плану; схвалення проекту перспективного плану Верховною Радою АР Крим, обласною радою; затвердження Кабінетом Міністрів України перспективних планів; добровільного об'єднання територіальних громад; формування органів місцевого самоврядування спроможних територіальних громад.

Одним із важливих чинників під час формування спроможних територіальних громад є визначення потенційних адміністративних центрів майбутніх об'єднаних громад. До потенційно спроможних можуть бути віднесені територіальні громади, які об'єдналися навколо:

1) міст обласного значення та населених пунктів, що мають статус районних центрів, та зон їх доступності;

2) населених пунктів (сіл, селищ, міст), які раніше мали статус районних центрів та розташовані на відстані більш як 20 кілометрів дорогами з твердим покриттям від міст обласного значення та населених пунктів, які мають статус районних центрів, та зон їх доступності;

3) населених пунктів (сіл, селищ, міст), територія яких не охоплюється зонами доступності потенційних адміністративних центрів, визначених відповідно до вищезазначених підпунктів 1 і 2, які розташовані на відстані не менш як 20 кілометрів дорогами з твердим покриттям від таких потенційних адміністративних центрів та частково забезпечені інфраструктурою.

До іншого важливого чинника під час формування спроможних територіальних громад є визначення меж їх території, які визначаються з дотриманням таких вимог:

територія спроможної територіальної громади має включати території територіальних громад, що входять до її складу, та бути нерозривною;

спроможні територіальні громади розташовуються у межах території АР Крим, однієї області та у разі можливості одного району. Разом з тим Законом дозволено об'єднання суміжних громад, які знаходяться в різних районах, і не допускається обмеження їх законних прав.

Щодо добровільного об'єднання територіальних громад відповідно до перспективного плану

Об'єднання сільських, селищних, міських територіальних громад відповідно до перспективного плану (а у разі його відсутності - відповідно до Методики) дає можливість новоутвореній громаді отримати новий правовий статус територіальної громади з повноваженнями міст обласного значення та прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Тобто для таких бюджетів передбачаються міжбюджетні трансферти з державного бюджету та здійснюється горизонтальне вирівнювання їх податкоспроможності.

Важливим стимулом до об'єднання відповідно до перспективного плану є положення Бюджетного кодексу України, яким (стаття 64) визначено склад доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із Законом та перспективним планом формування територій громад, і який значно відрізняється від складу доходів інших місцевих рад (стаття 69).

Закон встановлює, що держава здійснює фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади у разі, якщо її межі повністю відповідають межах, визначеним перспективним планом формування територій громад АР Крим, області.

Загальний обсяг фінансової підтримки визначається законом про Державний бюджет України і розподіляється між бюджетами об'єднаних територіальних громад, утворених відповідно до перспективного плану формування територій громад АР Крим, області, пропорційно до площі об'єднаної територіальної громади та кількості сільського населення у такій територіальній громаді з рівною вагою обох цих факторів.

Щодо статусу об'єднаних територіальних громад, які утворилися в областях, де відсутні затверджені перспективні плани, або у разі, якщо територія відповідних громад не охоплена схемою перспективного плану

Територіальні громади, що об'єдналися в тих областях, де відсутні затверджені перспективні плани, або у разі, якщо територія відповідних громад не охоплена схемою перспективного плану, але з дотриманням процедур, передбачених Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», можуть претендувати на отримання статусу спроможної громади, якщо їх основні параметри (паспорт) відповідають Методиці.

За рішенням Кабінету Міністрів України, на підставі висновків відповідних обласних державних адміністрацій, до потенційно спроможних можуть бути віднесені територіальні громади, які об'єдналися навколо: міст обласного значення; районних центрів; населених пунктів, які раніше мали статус районних центрів; населених пунктів, територія яких не охоплюється зонами доступності вищезазначених потенційних адміністративних центрів.

Щодо добровільного об'єднання територіальних громад без урахування затвердженого перспективного плану («вільне об'єднання»)

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не зобов'язує територіальні громади об'єднуватися лише відповідно до перспективного плану формування територій областей і не встановлює будь-яких інших обмежень.

Такий формат добровільного об'єднання територіальних громад не суперечить Закону і не має слугувати підставою для відмови обласною державною адміністрацією у наданні висновку, передбаченого Законом, та відмови Центральної виборчої комісії у призначенні перших місцевих виборів.

Разом з тим, територіальним громадам, що вирішили об'єднатися без урахування затвердженого Кабінетом Міністрів України перспективного плану, не гарантується надання статусу спроможних та отримання відповідних повноважень і прямих міжбюджетних відносин з державним бюджетом.

Проте такі об'єднання повинні також розглядатися як позитивні кроки у напрямку оптимізації системи органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Зазначені громади також повинні отримувати державну підтримку, зокрема: інформаційно-просвітницьку, організаційну, методичну. Серед інших форм підтримки об'єднані громади можуть розраховувати на кошти державного фонду регіонального розвитку для реалізації інвестиційних проектів та програм, кошти міжнародних проектів та програм підтримки децентралізації в Україні шляхом участі у конкурсному відборі. Водночас необхідно звернути увагу, що об'єднані територіальні громади, які не визнані як

спроможні, не можуть відповідно до чинного законодавства претендувати на кошти субвенції, що відповідно до Бюджетного кодексу України надаються на розвиток інфраструктури. З метою часткової фінансової підтримки таких громад у 2017 році Мінрегіоном опрацьовуються пропозиції щодо внесення змін до відповідного законодавства.

Щодо добровільно об'єднаної територіальної громади, до складу якої передбачається входження територіальної громади, розташованої на території суміжного району

Слід зазначити, що до листопада 2015 року була чинною частина дев'ята статті 7 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», якою було визначено, що якщо до складу об'єднаної територіальної громади передбачалося входження територіальної громади, розташованої на території суміжного району, Верховна Рада АР Крим, обласна рада мала звернутися з поданням до Верховної Ради України щодо зміни меж відповідних районів у порядку, визначеному законом. У такому разі питання про утворення об'єднаної територіальної громади мало розглядатися Верховною Радою АР Крим, обласною радою протягом 30 днів з дня набрання чинності рішенням Верховної Ради України про зміну меж відповідних районів.

Наразі, 4 вересня 2015 року, Верховною Радою України до зазначеного Закону були внесені зміни концептуального характеру, відповідно до яких об'єднана територіальна громада тепер вважається утвореною з дня набрання чинності рішеннями всіх рад, що прийняли рішення про добровільне об'єднання територіальних громад, або з моменту набрання чинності рішенням про підтримку добровільного об'єднання територіальних громад на місцевому референдумі та за умови відповідності таких рішень висновку, передбаченому частиною четвертою статті 7 цього Закону.

26 листопада 2015 року Верховною Радою України частину дев'яту статті 7 Закону було виключено повністю.

Виключення із законодавчого акта норми щодо обов'язкової зміни меж районів у випадку об'єднання територіальних громад, які належать до різних адміністративно-територіальних одиниць районного рівня (в т. ч. міст обласного значення), відкрило можливості для добровільного об'єднання територіальних громад без попередньої зміни меж суміжних районів.

Обласні державні адміністрації зобов'язані надавати позитивні висновки та звертатися до Центральної виборчої комісії про оголошення перших місцевих виборів щодо тих об'єднаних громад, які пройшли всі етапи об'єднання з повним дотриманням процедур, передбачених Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

* * *

Вищезазначене роз'яснення спрямоване на те, щоб максимально сприяти процесу формування спроможних територіальних громад та розбудові місцевого самоврядування в Україні. Це завдання є сферою відповідальності не тільки Уряду, а всіх тих, хто налаштований на впровадження позитивних змін в Україні.

Необхідно також пам'ятати, що Закон зобов'язує облдержадміністрації, обласні ради спільно з іншими органами місцевого самоврядування самостійно розробити, узгодити та запропонувати на розгляд Уряду найоптимальніші моделі формування спроможних громад відповідних областей.

Перший заступник Міністра

В. Негода

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо практичного застосування положень
Закону України «Про співробітництво територіальних громад»
в частині організації та юридичного оформлення співробітництва

Процес організації співробітництва територіальних громад унормований Законом України «Про співробітництво територіальних громад» і складається із низки логічно послідовних та взаємодоповнюючих етапів, зокрема:

- ініціювання співробітництва;
- вирішення питання щодо надання чи ненадання згоди на організацію співробітництва;
- розгляд отриманої пропозиції від ініціатора співробітництва про початок переговорів;
- утворення комісії та підготовка проекту договору про співробітництво;
- громадське обговорення проекту договору про співробітництво;
- схвалення проекту договору про співробітництво;
- укладення договору про співробітництво.

Кожний етап передбачає вчинення необхідних дій розпорядчого чи організаційного-погоджувального характеру уповноваженими суб'єктами з метою досягнення поставлених проміжних та підсумкових цілей.

Проходження вищезазначених етапів в контексті статей 5–8 Закону України «Про співробітництво територіальних громад» є обов'язковим для організації та юридичного оформлення таких форм співробітництва як:

- делегування одному із суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів;
- спільне фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів;
- утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій – спільних інфраструктурних об'єктів;
- утворення суб'єктами співробітництва спільного органу управління для спільного виконання визначених законом повноважень.

Що стосується такої форми співробітництва, як реалізація спільних проєктів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів з метою спільного здійснення відповідних заходів, то потенційні суб'єкти співробітництва можуть

домовитися між собою не проходити процедури, визначені статтями 5-8 Закону України «Про співробітництво територіальних громад».

Потенційні суб'єкти співробітництва, домовляючись про реалізацію спільного проекту можуть визначити інший обопільно зручний порядок підготовки проекту договору про співробітництво та юридичного оформлення співробітництва. Наприклад, потенційні суб'єкти співробітництва можуть домовитися про створення комісії для підготовки проекту договору про співробітництво, а процедури, пов'язані із громадськими обговореннями проекту такого договору та його схвалення місцевими радами – не застосовувати.

Варто звернути увагу на таку обставину. Офіційному ініціюванню співробітництва має передувати формальна попередня домовленість потенційних суб'єктів майбутнього співробітництва з основних його питань. Зокрема має бути попередньо визначено:

- ступінь затребуваності вирішення питань місцевого значення через організацію співробітництва із сусідніми територіальними громадами;
- форму, за якою організовуватиметься співробітництво;
- роль кожного із суб'єктів співробітництва;
- розмір витрат та джерела фінансування;
- термін співробітництва та передбачувані вигоди тощо.

Ігнорування цієї рекомендації може призвести до того, що потрачені час та зусилля як ініціатора організації співробітництва, так і його потенційних партнерів, будуть марними.

ІНІЦІУВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА

Ініціювання співробітництва полягає у тому, що зацікавлена територіальна громада вносить на розгляд місцевої ради (сільської, селищної чи міської) пропозицію щодо ініціювання співробітництва з іншими територіальними громадами.

Ініціатором співробітництва може бути лише визначене законом коло осіб: сільський, селищний, міський голова, депутати сільської, селищної, міської ради, члени територіальної громади (далі – ініціатор чи ініціатори співробітництва) у порядку місцевої ініціативи.

Місцева ініціатива – це форма безпосередньої участі мешканців територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення шляхом внесення письмової пропозиції у визначеному законодавством порядку в сільську, селищну чи міську раду для розгляду та прийняття відповідного рішення в межах їхньої компетенції.

Підготовку пропозиції щодо ініціювання співробітництва повинен забезпечити ініціатор співробітництва.

Пропозиція щодо ініціювання співробітництва – це письмовий документ, який окрім таких звичних реквізитів (елементів) як назва, дата подачі та підпис

ініціатора, обов'язково повинен містити мету, обґрунтування доцільності співробітництва, інформацію про сферу його здійснення, форму та очікувані фінансові результати, а також інші необхідні для організації співробітництва умови. Інші необхідні для організації співробітництва умови формулюються ініціатором співробітництва в контексті пропонованої форми співробітництва та обсягу передбачуваних спільних дій, спрямованих на досягнення мети співробітництва.

ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ЩОДО НАДАННЯ ЧИ НЕНАДАННЯ ЗГОДИ НА ОРГАНІЗАЦІЮ СПІВРОБІТНИЦТВА

Сутність цього етапу полягає у тому, що сільська, селищна чи міська рада після отримання пропозиції про ініціювання співробітництва від ініціатора співробітництва зобов'язана вчинити низку законодавчо передбачених дій, а саме:

- доручити своєму виконавчому комітету з'ясувати доцільність внесеної пропозиції в контексті її відповідності інтересам та потребам територіальної громади;
- дати належний висновок.

Рішення про надання згоди на організацію співробітництва чи відмову в наданні такої згоди сільська, селищна, міська рада повинна приймати на підставі отриманого висновку виконавчого комітету.

Це нове повноваження, яким сільські, селищні та міські ради були наділені у зв'язку із прийняттям 17 червня 2014 року Верховною Радою України Закону України «Про співробітництво територіальних громад». Так, частину першу статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» було доповнено пунктом 33¹. Відповідно до цього припису сільські, селищні, міські ради отримали повноваження «прийняття рішень щодо надання згоди на організацію співробітництва територіальних громад, суб'єктом якого є територіальна громада села, селища, міста, у формах, визначених статтею 4 Закону України «Про співробітництво територіальних громад», щодо схвалення проекту договору про співробітництво та інших рішень, пов'язаних із здійсненням відповідно до зазначеного Закону співробітництва територіальних громад;».

Водночас Закон України «Про співробітництво територіальних громад» не врегульовує випадки, коли треба робити попередні висновки стосовно відповідності інтересам та потребам територіальної громади пропозиції щодо ініціювання співробітництва, а виконавчий орган як такий відсутній.

Тому, у разі, якщо радою не було утворено виконавчий комітет, підготовку попереднього висновку рекомендується доручати декільком депутатам відповідної ради або іншим особам, фаховість яких не викликатиме сумнівів.

Поруч з цим, варто звернути увагу на ту обставину, що чинне законодавство не визначає строк, упродовж якого:

- виконавчий комітет має дати висновок за результатами вивчення пропозиції щодо ініціювання співробітництва;
- сільська, селищна, міська рада приймає рішення про надання згоди на організацію співробітництва чи відмову в наданні такої згоди з моменту отримання відповідного висновку її виконавчого комітету.

Не зважаючи на відсутність унормування цих двох строків, ради та виконавчі комітети рад мають бути зацікавленими в проходженні цих кроків в межах розумного мінімального відрізка часу.

Прийняте в установленому порядку сільською, селищною, міською радою рішення про надання згоди на організацію співробітництва є підставою для сільського, селищного, міського голови для початку переговорів між потенційними суб'єктами співробітництва про його організацію та утворення комісії з підготовки проекту договору про співробітництво.

Сільський, селищний, міський голова, який представляє територіальну громаду, що виступає ініціатором співробітництва, має надіслати іншим сільським, селищним, міським головам, які представляють відповідні територіальні громади – потенційних суб'єктів співробітництва пропозицію про початок переговорів з питань організації співробітництва.

РОЗГЛЯД ОТРИМАНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ ВІД ІНІЦІАТОРА СПІВРОБІТНИЦТВА ПРО ПОЧАТОК ПЕРЕГОВОРІВ

Сільська, селищна, міська рада після отримання пропозиції про початок переговорів з питань організації співробітництва повинна прийняти рішення, яким доручає відповідному сільському, селищному, міському голові упродовж 60 днів з дати надходження пропозиції про початок переговорів забезпечити:

- вивчення та оцінку отриманої пропозиції виконавчими органами сільської, селищної, міської ради щодо відповідності потребам територіальної громади;
- проведення громадського обговорення такої пропозиції;
- подання пропозиції на розгляд відповідної ради для прийняття рішення про надання згоди на організацію співробітництва та делегування представника (представників) до комісії чи про відмову в наданні згоди на організацію співробітництва.

Не зважаючи на ту обставину, що на усі вищевказані дії закон відводить немалий термін – 60 днів, сільський, селищний, міський голова повинні знати, що це максимальна кількість часу, яку можна потратити на розгляд отриманої пропозиції. Тому, для оптимізації процесу розгляду пропозиції, варто орієнтуватися на значно менший термін часу, аніж це передбачено законом. Винятком може бути необхідність ретельного вивчення та оцінки отриманої

пропозиції, що супроводжуються почерговим залученням декількох фахівців з різних галузей знань.

Сільський, селищний, міський голова в межах строку, визначеного частиною другою статті 6 Закону України «Про співробітництво територіальних громад», має забезпечити своєчасне подання пропозиції на розгляд відповідної ради. Пропозиція подається разом із документами, що засвідчують результати її вивчення та оцінки, проведення громадського обговорення.

За результатами розгляду поданих відповідним головою документів сільська, селищна, міська рада повинна ухвалити одне із двох можливих рішень, а саме:

- про надання згоди на організацію співробітництва та делегування представника (представників) до комісії;
- про відмову в наданні згоди на організацію співробітництва.

Варто знати: потенційний суб'єкт співробітництва, який отримав пропозицію про початок переговорів в ході організації співробітництва має провести громадські обговорення два рази: перший раз – для обговорення отриманої пропозиції від ініціатора співробітництва, яка була вивчена та отримала відповідну оцінку; другий – для обговорення проекту договору про співробітництво, підготовленого комісією (частина друга статті 6, частина перша статті 8 Закону України «Про співробітництво територіальних громад»).

УТВОРЕННЯ КОМІСІЇ

ТА ПІДГОТОВКА ПРОЕКТУ ДОГОВОРУ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО

Основною метою, з якою утворюється комісія, є підготовка проекту договору про співробітництво. На його підготовку закон відводить термін, що не повинен перевищувати 60 днів, починаючи з дати утворення такої комісії.

Організаційне забезпечення діяльності комісії має здійснюватися виконавчими органами сільських, селищних, міських рад – суб'єктів співробітництва. Якщо радою не утворювався виконавчий комітет, то організаційне забезпечення діяльності комісії має здійснити відповідна рада або уповноважена нею особа.

Формою роботи комісії мають бути засідання, що проводяться за рішенням її голови.

Під час засідання представники потенційних суб'єктів співробітництва повинні вести переговори, основний зміст яких має полягати у досягненні домовленостей з усіх ключових питань майбутнього співробітництва.

Делеговані представники потенційних суб'єктів співробітництва головуєть на засіданні комісії почергово. Для забезпечення по черговості головування на кожному засіданні комісії делеговані представники можуть домовитися про те, що головуєчий підлягає заміні через певну кількість часу (наприклад, через кожні 45 чи 60 хвилин) або після розгляду кожного питання,

винесеного на порядок денний засідання. Якщо обирається другий спосіб заміни головуючого, то на порядок денний засідання комісії варто виносити таку кількість питань, що є пропорційною кількості потенційних суб'єктів співробітництва.

Усі прийняті комісією рішення на засіданні повинні оформлятися протоколом, який підписується головуючим на засіданні та секретарем. На кожне засідання комісії варто виносити питання, окреме погодження якого в сукупності з іншими погодженими питаннями полегшить підготовку проекту договору про співробітництво в цілому.

Підготовка проекту договору про співробітництво полягає у тому, що потенційні суб'єкти співробітництва, використовуючи відповідну примірну форму договору, визначену Мінрегіоном (Наказ № 233 від 27.08. 2014 року), домовляються про:

- усі істотні умови договору, які визначені статтями 9-14 Закону України «Про співробітництво територіальних громад» (залежно від обраної форми співробітництва);
- інші умови, які потенційні суб'єкти співробітництва вирішили зафіксувати у договорі.

Це має відбуватися шляхом внесення у вільні місця примірної форми договору інформації, про зміст якої потенційні суб'єкти співробітництва домовилися під час засідань утвореної комісії для підготовки проекту договору про співробітництво.

Рекомендується на кожне заплановане засідання комісії виносити ті питання, які є співзвучними із предметом відповідного договору, залежно від обраної форми співробітництва.

Факт завершення підготовки проекту договору про співробітництво територіальних громад має бути зафіксовано у протоколі підсумкового засідання комісії, а самого тексту – у відповідному додатку до протоколу. Протокол та додаток до нього із текстом проекту договору мають бути скріплені підписами делегованих до комісії представників відповідних територіальних громад.

Необхідно пам'ятати: комісія припиняє свою діяльність з дати набрання чинності договором про співробітництво або прийняття кожною сільською, селищною, міською радою рішення про припинення організації співробітництва (див. частину шосту статті 7 Закону України «Про співробітництво територіальних громад»).

ГРОМАДСЬКЕ ОБГОВОРЕННЯ ПРОЕКТУ ДОГОВОРУ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО

Громадське обговорення необхідно розглядати не лише як найпоширенішу форму з'ясування громадських настроїв мешканців територіальної громади, що стосуються важливих питань її життєдіяльності, але і як:

- інструмент ознайомлення громадян із текстовою частиною майбутнього документу, яким виступає проект договору про співробітництво територіальних громад.

- можливість для мешканців громади висловити свої зауваження та пропозиції щодо змісту текстової частини проекту такого договору.

Проведення громадського обговорення проекту договору про співробітництво територіальних громад має бути забезпечено сільськими, селищними, міськими головами упродовж 15 днів після підсумкового засідання комісії з підготовки проекту такого договору.

Не зважаючи на відсутність у чинному Законі України «Про співробітництво територіальних громад» процедури проведення громадського обговорення проекту договору про співробітництво територіальних громад, сільські, селищні, міські голови повинні керуватися раніше прийнятими відповідними радами місцевими нормативно-правовими актами, які визначають порядок проведення громадських обговорень та громадських слухань. Якщо ж такий місцевий нормативно-правовий акт відсутній, то його необхідно підготувати та затвердити на більш ранній стадії процесу організації співробітництва.

Наприклад, ініціатору організації співробітництва доцільно затвердити положення про порядок проведення громадських обговорень та громадських слухань на засіданні відповідної ради, яка розглядатиме питання про надання згоди на організацію співробітництва.

Що стосується громад, які отримали пропозицію про початок переговорів з питань організації співробітництва, то положення про порядок проведення громадських обговорень та громадських слухань рекомендується затверджувати на засіданні ради, на якому розглядається отримана пропозиція від ініціатора співробітництва. За таких обставин, цілком доречним буде сприйматися рішення ради про доручення сільському, селищному, міському голові забезпечити вивчення, оцінку виконавчими органами сільської, селищної, міської ради щодо відповідності потребам територіальної громади отриманої пропозиції, проведення громадського обговорення такої пропозиції (див. частину другу статті 6 Закону України «Про співробітництво територіальних громад»), а також затвердження самого положення про порядок проведення громадських обговорень та громадських слухань.

Варто пам'ятати: ухвалення сільською, селищною, міською радою порядку проведення громадських обговорень та громадських слухань може стати у нагоді при вирішенні органом місцевого самоврядування й інших важливих питань життєдіяльності громади, оскільки такий місцевий нормативно-правовий акт розрахований на багаторазове використання.

СХВАЛЕННЯ ПРОЕКТУ ДОГОВОРУ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО

Після проведення громадського обговорення підготовленого комісією проекту договору про співробітництво, сільські, селищні, міські голови

зобов'язані внести питання про схвалення проекту такого договору на розгляд відповідних рад.

Зважаючи, що Закон України «Про співробітництво територіальних громад» не встановлює строк, упродовж якого повинно вноситися таке питання, сільські, селищні, міські голови мають бути зацікавлені у якомога швидшій подачі необхідного пакету документів (проект договору з необхідними додатками, протокол громадських обговорень тощо). Це пояснюється тією обставиною, що рішення про схвалення проекту договору про співробітництво сільськими, селищними, міськими радами має бути прийнято упродовж 30 днів з дати проведення громадського обговорення проекту відповідного договору.

Схвалення проекту договору про співробітництво сільськими, селищними, міськими радами є підставою для укладення відповідними сільськими, селищними, міськими головами договору про співробітництво.

УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО СПІВРОБІТНИЦТВО

Укладення договору про співробітництво передбачає підписання сільськими, селищними, міськими головами від імені сільської, селищної, міської ради його основної текстової частини та необхідних додатків, а також скріплення їх мокрими печатками.

Кожен із суб'єктів співробітництва має отримати один примірник договору про співробітництво.

Для підпису представниками потенційних суб'єктів співробітництва має готуватися така кількість примірників договору про співробітництво, яка є на один більше, аніж кількість самих суб'єктів співробітництва. Це потрібно для того, щоб визначена у договорі сторона такий примірник договору після його підписання усіма представниками суб'єктів співробітництва передала для внесення до реєстру про співробітництво територіальних громад, ведення якого здійснює Мінрегіон України.

Укладення договору про співробітництво доцільно проводити в урочистій обстановці в присутності запрошених гостей та представників ЗМІ.

Для забезпечення відкритості та прозорості співробітництва сільським, селищним, міським головам доцільно розмістити фотокопію підписаного договору про співробітництво на відповідних інформаційних стендах сільських, селищних, міських рад. Оприлюднення тексту підписаного договору про співробітництво сприятиме посиленню довіри до органів місцевого самоврядування, а також нівелюватиме різного роду чутки про ділову репутацію відповідного сільського, селищного, міського голови.

Необхідно звернути увагу: договір про співробітництво набирає чинності через 10 днів з дати його укладення з урахуванням вимог бюджетного законодавства, якщо суб'єкти співробітництва не домовились про інші строки.

Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку

АЛГОРИТМ ДІЙ **сільського, селищного, міського голови - ініціатора** **добровільного об'єднання територіальних громад**

I етап: Ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад (ОТГ)

1. Ініціювання може виражатися у формі:

- розпорядження про ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад у випадку ініціювання добровільного об'єднання сільським, селищним, міським головою;
- розпорядження про вивчення пропозицій щодо ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад та її громадське обговорення у випадку ініціювання об'єднання депутатами, органами самоорганізації населення, членами територіальної громади.

Пропозиція повинна містити:

- 1) перелік територіальних громад, що пропонуються до об'єднання, із зазначенням відповідних населених пунктів;
- 2) визначення адміністративного центру об'єднаної територіальної громади та її найменування.

I сесія:

2. Прийняття сільською, селищною, міською радою рішення «Про затвердження Порядку проведення громадських обговорень з питань добровільного об'єднання територіальних громад».

3. Проведення громадського обговорення, оформлення протоколу.

II етап: Підготовка рішень про об'єднання

II сесія:

4. Прийняття сільською, селищною, міською радою рішення «Про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представника до спільної робочої групи» від відповідної територіальної громади – ініціатора.

5. Надсилання супровідним листом пропозиції суміжним сільським, селищним, міським головам, яким запропоновано об'єднатися, про надання згоди відповідних територіальних громад до об'єднання та про делегування представника до складу робочої групи від відповідної територіальної громади.

6. Узагальнення поданих від сільських, селищних, міських голів, яким запропоновано об'єднатися, інформацій про прийняті рішення про надання згоди на добровільне об'єднання територіальних громад та делегування представників до складу спільної робочої групи.

7. Прийняття розпорядження «Про утворення спільної робочої групи з підготовки проектів рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад» з дорученням робочій групі підготувати проект рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад з врахуванням вимог ст. 7 Закону до проектів рішень щодо добровільного об'єднання територіальних

громад, а саме: проект рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад повинні, зокрема, містити:

1) перелік територіальних громад, що об'єднуються, із зазначенням відповідних населених пунктів;

2) визначення адміністративного центру об'єднаної територіальної громади та її найменування;

3) план організаційних заходів щодо добровільного об'єднання територіальних громад.

8. Інформування про утворення спільної робочої групи з підготовки проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад обласну раду і обласну державну адміністрацію шляхом надсилання листа та копії розпорядження.

III етап: Рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад

9. Спільна робоча група готує проекти рішень про добровільне об'єднання територіальних громад та надсилає їх територіальним громадам, яким запропоновано об'єднатися, для обговорення.

10. Прийняття розпорядження «Про проведення громадського обговорення проекту рішення про об'єднання» у своїй територіальній громаді.

11. Проведення громадського обговорення проекту рішень про добровільне об'єднання територіальних громад, оформлення протоколу.

III сесія:

12. Прийняття сільською, селищною, міською радою рішення «Про схвалення проекту рішення «Про добровільне об'єднання територіальних громад» з урахуванням результатів громадського обговорення.

13. Отримання від сільських, селищних, міських рад рішень про схвалення проекту рішення щодо добровільного об'єднання територіальних громад, яким запропоновано об'єднатися.

14. Подання обласній державній адміністрації схваленого проекту рішення про добровільне об'єднання територіальних громад для отримання висновку щодо відповідності цього проекту Конституції та законам України.

IV сесія:

15. Після отримання позитивного висновку щодо відповідності проекту Конституції та законам України прийняття рішення «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

16. Отримання від сільських, селищних, міських рад рішень про добровільне об'єднання територіальних громад, яким запропоновано об'єднатися.

17. Звернення сільського, селищного, міського голови з поданням до обласної ради про утворення об'єднаної територіальної громади.

IV етап: Утворення об'єднаної територіальної громади

17. Прийняття обласною радою рішення «Про утворення об'єднаної територіальної громади та проведення перших місцевих виборів».

17*. Якщо до складу об'єднаної територіальної громади входить територіальна громада, розташована на території суміжного району, обласна

рада звертається з поданням до Верховної Ради України щодо зміни меж відповідних районів.

Після прийняття Верховною Радою України рішення про зміну меж відповідних районів, обласна рада приймає рішення «Про утворення об'єднаної територіальної громади та проведення перших місцевих виборів».

ПОСИЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Однією з важливих підстав для децентралізації публічного управління є необхідність гарантування дієвості механізмів захисту прав громадян.

У Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні визначено проблеми, які потребують розв'язання. Серед них варто виокремити такі: погіршення якості та доступності публічних послуг внаслідок ресурсної неспроможності переважної більшості органів місцевого самоврядування здійснювати власні і делеговані повноваження; нерозвиненість форм прямого народовладдя, неспроможність членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування і місцевими органами виконавчої влади та досягнення спільних цілей розвитку громади; зниження рівня професіоналізму посадових осіб місцевого самоврядування, зокрема внаслідок низької конкурентоспроможності органів місцевого самоврядування на ринку праці, зниження рівня престижності посад, що призводить до низької ефективності управлінських рішень; корпоратизація органів місцевого самоврядування, закритість і непрозорість їх діяльності, високий рівень корупції, що призводить до зниження ефективності використання ресурсів, погіршення інвестиційної привабливості територій, зростання соціальної напруги. Відзначено, що «зазначені проблеми ускладнюються внаслідок проблем правового та інституційного характеру, а також неузгодженості реформ у різних сферах з реформуванням системи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою держави»

Особливо важливим є розвиток правової спроможності територіальних громад, що включає, на наш погляд, як пошук та активізацію внутрішніх ресурсів, так і створення зовнішніх передумов для ефективної їх реалізації.

Під «правовою спроможністю територіальних громад» ми розуміємо правову здатність усвідомлювати та захищати інтереси громадян, що є їх мешканцями, включаючи правову допомогу. До правової спроможності територіальних громад варто також включати й правову спроможність їх громадян.

Водночас, доцільно мати на увазі й розвиток «правової можливості» територіальних громад, що означає, на нашу думку, наявність умов, сприятливих для зростання їх правового потенціалу та задоволення інтересів громадян.

Формування спроможних територіальних громад передбачає консолідацію зусиль органів місцевого самоврядування, центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, інституцій громадянського суспільства, використання зарубіжного досвіду та допомоги

Як свідчить практичний досвід, громади досить пасивно беруть участь у обговоренні проектів перспективних планів тощо, тому важливою є роз'яснювальна робота та поєднання зусиль усіх зацікавлених сторін, особливо,

враховуючи, що основними причинами невдач реалізації реформ в Україні були абстрактність проектів і планів модернізації; пріоритетність інтересів великого капіталу й вищого чиновництва; незрозумілість реформ, що приводило до контрреформістських настроїв; вузька соціальна база реформ тощо, Відтак, потрібне розширення соціальної бази реформ, чого можна досягти лише за умови розуміння громадянами їх суті та принципів.

Доцільно згадати зауваження І. Франка: «...коли громада зле впорядкована, бідна, темна і сама в собі розлазиться, то очевидно, що й увесь побудований на ній порядок повітовий, крайовий і державний не може бути тривалий».

Надзвичайно важливою є також теза, що «одним із ключових напрямів децентралізації влади в Україні має стати розвиток сучасної системи політично-громадянської освіти, у межах якої критична кількість громадян могли б навчитися хоча б первинним вмінням формулювати, артикулювати та виявляти в конкретній соціально-управлінській формі свою громадянську активність»

Важливим є забезпечення права громадян на безоплатну правову допомогу.

Право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу у випадках, передбачених Законом України «Про безоплатну правову допомогу».

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» визначив, що безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Цей же ж Закон вказує, що правовою допомогою є надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Під правовими послугами слід розуміти надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Отже, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в Україні існують два основні її види:

- первинна правова допомога;
- вторинна правова допомога.

Згідно частини 1 статті 7 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації,

відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні (частина 1 статті 9 Закону України «Про безоплатну правову допомогу») є:

- 1) органи виконавчої влади;
- 2) органи місцевого самоврядування;
- 3) фізичні та юридичні особи приватного права;
- 4) спеціалізовані установи.

Порядок розгляду звернень про надання безоплатної первинної правової допомоги (стаття 10 Закону України «Про безоплатну правову допомогу»):

Місцева державна адміністрація (стаття 25 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»):

Місцева державна адміністрація здійснює заходи щодо організації правового інформування і виховання населення; забезпечує надання безоплатної первинної правової допомоги.

Розгляд звернень громадян щодо надання безоплатної первинної правової допомоги, організація особистого прийому таких громадян здійснюються відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу».

Органи місцевого самоврядування (Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»):

Згідно статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішується створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

Стаття 38-1 цього ж Закону вказує, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги належать такі власні (самоврядні) повноваження:

- 1) утворення в установленому порядку установ з надання безоплатної первинної правової допомоги з урахуванням потреб територіальної громади;

2) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо утворення установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, вирішення питань про чисельність працівників таких установ, про витрати на їх утримання, здійснення матеріально-технічного забезпечення їх діяльності, надання для їх функціонування необхідних приміщень;

3) забезпечення координації діяльності установ з надання безоплатної первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;

4) здійснення фінансування установ з надання безоплатної первинної правової допомоги та контролю за використанням коштів такими установами за призначенням;

5) розгляд письмових звернень про надання безоплатної первинної правової допомоги та надання такої допомоги з питань, що належать до їх компетенції, відповідно до закону;

6) надання роз'яснень положень законодавства та консультацій щодо порядку звернення про надання безоплатної вторинної правової допомоги;

7) забезпечення особистого прийому осіб для надання безоплатної первинної правової допомоги;

8) залучення на підставі договорів адвокатів, фізичних та юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги;

9) координація діяльності з місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади щодо надання безоплатної первинної правової допомоги;

10) надання документів та інших матеріалів або їх копій, необхідних у зв'язку з наданням безоплатної вторинної правової допомоги;

11) організація семінарів, конференцій з питань безоплатної первинної правової допомоги.

Щодо повноважень сільського, селищного, міського голови, то відповідно до статті 42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», він:

1) вносить на розгляд ради пропозиції про утворення спеціалізованої установи з надання безоплатної первинної правової допомоги;

2) вносить на розгляд ради пропозиції щодо кандидатури на посаду керівника установи з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Згідно Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України 28.03.2012 року № 483/5, органи місцевого самоврядування з урахуванням потреб територіальної громади відповідної адміністративно-територіальної одиниці можуть утворювати в порядку, встановленому законом, спеціалізовані установи з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Спеціалізовані установи, що надають безоплатну первинну правову допомогу, утворені органами місцевого самоврядування, є неприбутковими організаціями, користуються правами юридичної особи, мають власні бланки, печатку із своїм найменуванням.

Спеціалізовані установи, що надають безоплатну первинну правову допомогу, утворені органами місцевого самоврядування, фінансуються за рахунок коштів місцевих бюджетів, інших не заборонених законодавством джерел.

Повноваження та порядок діяльності спеціалізованих установ з надання безоплатної первинної правової допомоги встановлюються Положенням про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги, яке затверджується на основі Типового положення про установу з надання безоплатної первинної правової допомоги.

Органи місцевого самоврядування можуть укладати з юридичними особами приватного права, які відповідно до свого статуту мають право надавати правову допомогу, договори про надання на постійній або тимчасовій основі первинної правової допомоги на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги затверджуються Міністерством юстиції України.

Органи місцевого самоврядування можуть залучати до надання безоплатної первинної правової допомоги адвокатів або інших фахівців у відповідній галузі права.

Адвокат, інший фахівець у відповідній галузі права чи юридична особа приватного права, з якими укладено договір про надання первинної правової допомоги, зобов'язані надавати високоякісну допомогу в обсязі та строки, визначені договором.

Крім цього, законодавство передбачає створення та діяльність громадських приймалень з надання безоплатної первинної правової допомоги.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, ост. ред. від 30.09.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 року №157-VIII, ост. ред. від 20.12.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 року № 156-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>

4. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 року № 1508-VII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

5. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

6. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 року № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>

7. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України № 214 від 08.04.2015 року, ост. ред. від 08.09.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>

8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 року № 333-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

9. Про затвердження Примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад наказ Мінрегіону України від 27.08.2014 року № 233 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.minregion.gov.ua/regional-dev/reformuvannya-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoyi-organizaciyi-vladi-v-ukrayini-643805/nakazi-rekomendaciyi--minregionu-516988/nakaz-minregionu-ukrayini-vid-27-08-2014-n233-pro-zatverdzhennya-primirnih-form-dogovoriv-pro-spivrobitnictvo-teritorialnih-grom-202131/>

Література

1. Адміністративно-територіальний устрій країн Європейського Союзу: навч. посіб. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2015. – 628 с.
2. Алгоритм дій сільського, селищного голови/Електронний ресурс. Спосіб доступу// <http://berezanka.mk.gov.ua/store/files/1468320603.pdf>
3. Баштанник В.В. Децентралізація влади як основа стабільності конституційного ладу//Ми створюємо належні умови для підвищення рівня правової обізнаності громадян. - Дніпропетровськ: 2015. - с. 1-15
4. Бібліотека практичних рекомендацій з питань формування спроможних територіальних громад. Випуск 1» - Дніпропетровськ: Видавництво «Грані», 2015 – 40 с.
5. Зарубіжний досвід організації та роботи місцевої влади: монографія/ О.В.Власенко, П.В.Ворона, М. О. Пухтинський та ін./ За заг. ред. П.Ворони. - Полтава: ПолтНТУ, 2009.- 288 с.
6. Кавунець А.В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект)/ А.В. Кавунець, В.В. Дорох. - Вінниця: ФОП «Д.Ю. Корзун», 2016.- 66 с.
7. Крат М. Управління спроможними територіальними громадами. Досвід Польщі/М. Крат, О. Софій // Львів: 2015
8. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: досвід Республіки Болгарія. - Полтава: ПолтНТУ, 2014.- 208 с.
9. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: досвід Республіки Польща.-Полтава: ПолтНТУ, 2012.-243 с.
10. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації: теоретичні та практичні аспекти. - [монографія].- Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009.- 289 с.
11. Методичні рекомендації щодо практичного застосування положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в частині організації та юридичного оформлення співробітництва. Примірні форми договорів про співробітництво територіальних громад/Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку// Електронний ресурс. Спосіб доступу: <http://rozvytok.in.ua/library?pid=55&sid>
12. Місцева влада в країнах пострадянського простору: Монографія / П. В. Ворона, В. А. Гошовська, І. П. Лопушинський, Т. О. Шаравара [та ін.] / За заг. ред. д. держ. упр. П. В. Ворони. – Полтава: ПП Шевченко, 2016. – 528 с.
13. Посібник з розвитку громад. Практичний порадник для небайдужих/ Кол.авт.: Л.О. Єльчева, І.М. Ібрагімова та ін. .- К.: 2007.- 458 с.
14. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Модуль 1. Типовий статут територіальної громади. Примірне положення про старосту. - К.: 2016.- 68 с.

15. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Модуль 2. Процедурні питання організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаної територіальної громади. –К.: 2016.- 53 с.
16. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Модуль 3. Організація роботи виконавчих органів місцевого самоврядування. Примірні положення структурних підрозділів.-К.: 2016.- 45 с.
17. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. Модуль 4. Алгоритм основних дій з реорганізації органів місцевого самоврядування.-К.: 2016.- 16 с.
18. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад.-К.: 2015.- 39 с.
19. Практичні рекомендації з питань формування спроможних територіальних громад / авт. кол. : С. М. Серьогін, Н. А. Липовська, В. М. Дрешпак [та ін.]. – Вип. 1. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015 – 32 с.
20. Практичні рекомендації з питань формування спроможних територіальних громад / авт. кол. : С. М. Серьогін, Н. А. Липовська, В. М. Дрешпак [та ін.]. – Вип. 2. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2015 – 32 с.
21. Публічна адміністрація в Україні: становлення та розвиток. Монографія. - Дніпропетровськ: Вид-во «Монолит», 2010 – 400 с.
22. Територіальна громада як базова ланка адміністративно-територіального устрою України: проблеми та перспективи реформування. - К.: НІСД, 2016.- 61 с.
23. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні. Навчально-методичний посібник. –ДП «Укртехінформ» - К.: 2013
24. Формування спроможних територіальних громад. Практичний посібник. Видання друге. - К.: 2015.- 44 с.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

- 1) Міністерство юстиції України <https://minjust.gov.ua/ua>
- 2) Координаційний центр з надання правової допомоги <http://legalaid.gov.ua/ua/>
- 3) Українська Фундація Правової Допомоги <http://ulaf.org.ua/>
- 4) Біржа «Probono» <http://pro-bono.in.ua/>
- 5) Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області <http://poltava.legalaid.gov.ua/ua/>

ПРАВОВА ДОПОМОГА

«Гаряча» телефонна лінія з надання з надання безоплатної вторинної правової допомоги цілодобово тел. 0 (800) 213-103

Децентралізація влади в Україні та підвищення правової спроможності територіальних громад

Відповідальний за випуск – Осипенко Наталія Михайлівна, директор Полтавського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Комп'ютерна верстка – Захарова Н.М., методист навчально-методичного відділу Полтавського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій.

Видавець: Полтавський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій
36039, вул. Європейська, 49, м. Полтава, тел.(0532) 60-97-18
e-mail: cpk@adm-pl.gov.ua